

O'ZBEKISTON VA YEVIROPA ITTIFOQI O'RTASIDA SAVDO-IQTISODIY HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Turayev Abduvoxid Kuldashovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Raqamli iqtisodiyot kafedrasi assistenti

abduvoxidturayev70@gmail.com

XIM-123 guruh talabasi Oltinboyev Azizbek

XIM-123 guruh talabasi Samadov Jasur

XIM-123 guruh talabasi Yo'ldoshev Xudoynazar

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi (YeI) o'rtasidagi savdo-iqtisodiy hamkorlikning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Muallif tomonidan ikki tomon o'rtasidagi savdo aylanmasi dinamikasi, YeI bilan hamkorlikda «GSP+» imtiyozli savdo rejimining ahamiyati va O'zbekistonning YeI bozoriga eksport salohiyatini kuchaytirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Hamkorlikni kengaytirishga to'sqinlik qiluvchi to'siqlar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Yevropa Ittifoqi, savdo-iqtisodiy hamkorlik, GSP+, eksport, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, erkin savdo bitimi, Yangi Yevropa-Markaziy Osiyo strategiyasi, raqobatbardoshlik.

Kirish

O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi munosabatlar 1996 yilda Sheriklik va Hamkorlik Bitimining imzolanishi bilan rasmiy ravishda boshlanib, keyingi o'ttiz yil mobaynida izchil rivojlanib kelmoqda. YeI O'zbekiston uchun yirik savdo hamkori sifatida muhim o'rin egallaydi: 2023 yilda ikki tomon o'rtasidagi savdo aylanmasi 4,2 milliard evrodan oshdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmonida belgilangan Taraqqiyot strategiyasi doirasida xalqaro savdoni diversifikatsiyalash va YeI bilan hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarish ustuvor vazifa qilib belgilangan.

2021 yilda YeI O'zbekistonni «GSP+» — umumiy imtiyozlar tizimining kengaytirilgan darajasiga qabul qildi. Bu qaror O'zbekiston tovarlarining Yevropa bozorlariga imtiyozli shartlarda kirishini ta'minladi va eksport hajmini sezilarli darajada oshirdi. Bir vaqtning o'zida 2023 yilda qabul qilingan YeI-Markaziy Osiyo yangi strategiyasi mintaqaviy hamkorlikni chuqurlashtirish uchun muhim siyosiy asos yaratdi.

Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekiston-YeI savdo-iqtisodiy hamkorligining joriy holatini baholab, kelajak istiqbollarini aniqlash hamda hamkorlikni kengaytirishga to'sqinlik qiluvchi asosiy to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Xalqaro savdo hamkorligi nazariyasi va amaliyoti ko'pgina chet el va mahalliy tadqiqotchilari tomonidan o'rganilgan. Nobel mukofoti sohibi P.Krugman yangi savdo nazariyasi doirasida preferensial savdo bitimlarining iqtisodiy samara mexanizmini asoslab bergan bo'lib, uning xulosalari O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ayniqsa dolzarbdir. Yevropa Komissiyasi iqtisodchilari F.Kappel va M.Brenton GSP+ rejimining o'rta daromadli mamlakatlar eksportiga ta'sirini tahlil qilib, bu mexanizmning eksport tarkibini diversifikatsiyalashda samarali ekanligi isbotlashgan.

Markaziy Osiyo va YeI hamkorligini o'rgangan S.Peyrouse o'z tadqiqotlarida mintaqaning Yevropa uchun strategik ahamiyatini ko'rsatib, hamkorlikdagi siyosiy va iqtisodiy to'siqlarni tahlil qilgan. Rossiyalik tadqiqotchi D.Trenin esa YeI-Markaziy Osiyo munosabatlarini geosiyosiy prizma orqali ko'rib, mintaqaviy integratsiya jarayonlariga tashqi kuchlarning ta'sirini o'rgangan. Mahalliy iqtisodchilardan A.N.Nazarov va M.T.Tursunov O'zbekistonning YeI bilan savdo aloqalari dinamikasini va «GSP+» imtiyozlaridan foydalanish samaradorligini tadqiq etgan.

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, YeI bilan hamkorlikni yanada chuqurlashtirish masalasida, xususan Erkin Savdo Bitimi imzolash va raqamli savdo

platformalarini joriy etish bo'yicha maxsus tadqiqotlar soni hali yetarli emas. Mazkur maqola ushbu bo'shliqni qisman to'ldirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada qiyosiy tahlil, statistik tahlil, tendentsiyalarni ekstrapolyatsiya qilish, SWOT tahlil usullari qo'llanilgan. Yevropa Komissiyasi, Yevropa Statistika Idorasi (Eurostat), O'zbekiston Statistika agentligi va Jahon Savdo Tashkiloti (JST) rasmiy ma'lumotlar bazalaridan foydalanilgan. Tadqiqot davri 2018-2023 yillarni qamrab oladi.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston-YeI savdo aylanmasi so'nggi besh yil ichida barqaror o'sish tendentsiyasini namoyon etmoqda. 2018 yilda 2,1 milliard evroni tashkil etgan ikki tomonlama savdo 2023 yilga kelib 4,2 milliard evroga yetdi, ya'ni ikki barobardan ziyod o'sdi. Bunday jadal o'sishning asosiy omillari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- 2021 yildan «GSP+» rejimining amalda joriy etilishi
- O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar
- YeI-Markaziy Osiyo yangi strategiyasining qabul qilinishi (2023)
- Logistika va transport infratuzilmasining rivojlantirilishi
- O'zbekiston eksport tovarlarining sifat ko'rsatkichlari yaxshilanishi

1-jadval.

O'zbekiston-YeI savdo aylanmasi dinamikasi (2019-2023 yillar)*

Yil	Jami savdo (mln. evro)	O'zbekiston eksporti (mln. evro)	O'zbekiston importi (mln. evro)	O'sish sur'ati (%)
2019	2 340	980	1 360	+4,2
2020	2 180	870	1 310	-6,8
2021	2 760	1 140	1 620	+26,6
2022	3 650	1 580	2 070	+32,2
2023	4 210	1 920	2 290	+15,3

*Eurostat va O'zbekiston Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2020 yilda COVID-19 pandemiyasi ta'sirida savdo hajmi qisqargan bo'lsa-da, keyingi yillarda tez tiklanish kuzatildi. Ayniqsa «GSP+» rejimi kuchga kirgan 2021 yildan boshlab eksport o'sish tempi yanada tezlashdi. 2023 yilda O'zbekistonning YeIga eksporti 1,92 milliard evroni tashkil etib, «GSP+» dan oldingi davr bilan solishtirganda deyarli ikki barobar o'sdi.

O'zbekistonning YeI bozoriga asosiy eksport tovarlari tarkibida an'anaviy mahsulotlar — paxta tolasi, tabiiy gaz, mis va oltin yetakchi o'rinni egallaydi. Biroq so'nggi yillarda qayta ishlangan mahsulotlar, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi va kimyo sanoati mahsulotlari ulushi ham oshib bormoqda. Bu ijobiy tendentsiya eksport tarkibini yanada diversifikatsiyalash zarurligini ko'rsatadi.

2-jadval.

O'zbekistonning YeIga eksporti tarkibi (2023 yil, %)*

No	Tovar guruhi	Ulushi (%)	O'sish sur'ati (%)
1.	Oltin va qimmatbaho metallar	28,4	+18,2
2.	Paxta tolasi va to'qimachilik mahsulotlari	22,7	+31,4
3.	Energiya resurslari (tabiiy gaz, neft mahsulotlari)	18,3	+5,6
4.	Mis va rangli metallar	11,2	+9,8
5.	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari (meva, sabzavot)	9,6	+44,3
6.	Kimyo sanoati mahsulotlari	5,3	+27,1
7.	Boshqa tovarlar	4,5	+12,9

Hamkorlikni rivojlantirishning strategik istiqbollari quyidagi yo'nalishlarda aniq ko'zga tashlanmoqda: Erkin Savdo Bitimi (ESB) bo'yicha muzokaralar — YeI 2023 yil Markaziy Osiyo strategiyasida O'zbekiston bilan chuqurroq savdo integratsiyasiga tayyor ekanligini bildirgan. ESB imzolanganda O'zbekiston eksporti yiliga 600-800 million evrogacha o'sishi prognoz qilinmoqda

Yashil tranzit va barqaror rivojlanish — YeI Yashil bitim (Green Deal) doirasida ekologik jihatdan toza mahsulotlarga talabni oshirmoqda. O'zbekiston organik qishloq xo'jalik mahsulotlari, ekologik to'qimachilik va quyosh energiyasi bo'yicha katta salohiyatga ega

Raqamli iqtisodiyot hamkorligi — YeI "Digital4Development" dasturi orqali O'zbekistonda raqamli infratuzilmani rivojlantirishga yordam ko'rsatmoqda. Bu elektron savdo orqali kichik va o'rta biznesning Yevropa bozorlariga kirishini osonlashtiradi

Transport va logistika — O'rta yo'lak (Trans-Caspian International Transport Route) ning kengaytirilishi O'zbekiston tovarlarini YeI bozorlariga yetkazib berish muddatini 18-20 kunga qisqartirmoqda. Shu bilan birga, hamkorlikni kengaytirishga to'sqinlik qiluvchi bir qator to'siqlar ham mavjud. Texnik savdo to'siqlari, mahsulot sertifikatlash va sanitariya-fitosanitariya talablari O'zbekiston eksportchilariga qiyinchilik tug'dirmoqda. Bundan tashqari, logistika xarajatlarining yuqoriligi, moliyaviy infratuzilmaning rivojlanmaganligi va malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyoj ham dolzarb muammolar sifatida ajralib turadi.

Xulosa

O'zbekiston-YeI savdo-iqtisodiy hamkorligini tadqiq etish natijalari quyidagi ilmiy xulosalar, taklif va tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi:

«GSP+» imtiyozli savdo rejimi O'zbekiston eksportini YeI bozorlariga kiritishda muhim katalizator bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu imtiyozlardan to'liq foydalanish uchun qishloq xo'jaligi, to'qimachilik va kimyo sanoatida ishlab chiqarish va sifat standartlarini Yevropa talablariga muvofiqlashtirish zarur. O'rta muddatli istiqbolda O'zbekiston-YeI Erkin Savdo Bitimi bo'yicha muzokaralarni boshlash maqsadga muvofiq. Bunday bitim savdo aylanmasini 2030 yilga borib 7-8 milliard evroga yetkazish imkonini beradi deb taxmin qilinmoqda.

Eksport tarkibini diversifikatsiyalash strategik ustuvorlik bo'lishi lozim. Xom ashyo o'rniga qayta ishlangan mahsulotlar, organik qishloq xo'jaligi va yuqori texnologiyali sanoat mahsulotlarini eksport qilish ulushini oshirish mamlakatning qo'shimcha qiymat zanjirida yuqoriroq o'rinni egallashiga imkon beradi. Raqamli

savdo va e-commerce platformalarini rivojlantirish orqali kichik va o'rta biznes vakillari Yevropa bozorlariga tranzaksiya xarajatlarini sezilarli kamaytirgan holda kirish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. Bu borada YeI bilan texnik hamkorlikni kengaytirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. - <https://lex.uz/ru/docs/5841063>
2. European Commission. A New EU Strategy on Central Asia. - Brussels: EC, 2023. - <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/central-asia>
3. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. International Economics: Theory and Policy. 12th ed. - New York: Pearson, 2022. - 784 p.
4. Kappel F., Brenton M. GSP+ and Export Diversification: Evidence from Central Asian Economies // Journal of International Trade and Economic Development. - 2022. - Vol. 31, No. 4. - P. 512-538.